

Realiseren

De verantwoordelijkheid om in de uitvoering goed om te gaan met archeologische waarden ligt bij de gemeente en de ontwikkelaar. In de realisatiefase vindt er archeologische begeleiding van de inrichtingswerkzaamheden plaats. Als er opgegraven wordt, dient dat te gebeuren overeenkomstig de eisen die gesteld worden in de geldende versie van de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie. Dit is de wettelijke norm conform de algemene maatregel van bestuur *Besluit toelating archeologische opgravingsmarkt voor activiteiten die onder de opgravingsvergunning vallen*. Zie www.sikb.nl. En als er fysieke bescherming van de archeologische waarden plaatsvindt, moet die allereerst planologisch worden vastgelegd. Vervolgens moeten hier maatregelen voor uitgevoerd worden, bijvoorbeeld het slaan van damwanden, het afdekken met een grondlaag en het realiseren van het afgesproken waterpeil.

Voorbeeld 4: Hollandsche Melksuikerfabriek, Uitgeest Voor het terrein van de Hollandsche Melksuikerfabriek in Uitgeest geldt een hoge archeologische verwachting van vindplaatsen uit de ijzertijd tot en met de vroege middeleeuwen. Deze resten kunnen direct onder de bouwvoor voorkomen, de bovenste laag grond.

Direct ten zuiden van het gebied is een vindplaats uit de ijzertijd en vroeg-Romeinse tijd aangetroffen. De kans is zeer groot dat deze vindplaats tot in het plangebied reikt. Het is niet duidelijk in welke mate deze vindplaats verstoord is door de in het plangebied aanwezige bebouwing.

Het reeds uitgevoerde bureauonderzoek adviseert om een karterend booronderzoek uit te voeren om archeologische waarden op te sporen. In een ander deel van het plangebied is geadviseerd om na sloop van de bestaande bebouwing vervolgonderzoek in de vorm van proefsleuven uit te voeren. In het voorontwerp voor het bestemmingsplan is geconcludeerd dat 'bouwen en grondverstorende werken en werkzaamheden pas mogelijk zijn nadat de resultaten uit vervolgonderzoek bekend zijn. (...) Voorafgaand aan de definitieve inrichting van het plangebied dient overleg plaats te vinden met de provinciaal archeoloog.' In de voorschriften is dit geregeld met een dubbele bestemming: naast bebouwing ook bestemd voor bescherming en veiligstelling van archeologische waarden. Er zijn bouwvoorschriften, vrijstellingen van bouwvoorschriften en aanlegvoorschriften aan gekoppeld.

Beheren

De laatste fase van het planproces is de beheer-

fase. Door middel van voorschriften via een bouwverbod, aanlegvergunning, bouwvergunning en sloopvergunning in het bestemmingsplan kan worden geregeld dat in zones met archeologische waarden bodemverstorende werken slechts bij uitzondering en onder voorwaarden worden toegestaan.

Een belangrijk onderdeel in de cyclus van de archeologische monumentenzorg is het handhaven van de voorschriften met betrekking tot archeologie in het bestemmingsplan. In eerste instantie is dit een gemeentelijke verantwoordelijkheid. De gemeente zou regelmatig een gebiedsinspectie moeten houden en er dan op toezien dat er voor vergunningplichtige ingrepen daadwerkelijk aanleg-, bouw- of sloopvergunningen worden aangevraagd. Tevens moet de gemeente er op toezien dat de aanvrager de ingrepen volgens de in de vergunning gestelde voorwaarden uitvoert.

TOT SLOT

Duidelijk is dat ruimtelijke ordening op papier heel geduldig is. Uiteindelijk komt het altijd neer op goede afspraken in het begin van het proces hoe de bodemverstorende ingrepen aan het einde van het proces zullen worden uitgevoerd en over de wijze waarop het beheer na realisatie zal plaatsvinden. ❧

info@racm.nl of (033) 42 17 456. Alle in deze uitgave gepubliceerde afbeeldingen van de RACM zijn tegen betaling te bestellen via (030) 69 83 300.

De Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten is, in samenwerking met anderen, verantwoordelijk voor de zorg voor het Nederlandse erfgoed boven en onder de grond en onder water. In 2006 zijn de Rijksdienst voor de Monumentenzorg en de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek samengevoegd tot één nieuwe rijksdienst. Wij zijn onderdeel van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

INFORMATIE EN ADVIES

Wilt u meer weten of advies over dit onderwerp, neem dan contact op met de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten:
InfoDesk, (030) 69 83 456, info@racm.nl.

NUTTIGE WEBADRESSEN

- www.racm.nl
- www.sikb.nl: informatie over de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie

ANDERE RACM-BROCHURES

Te bestellen via info@racm.nl.
- *Wet op de archeologische monumentenzorg*
- *Behoud in situ*

RACM Brochure Wet- en regelgeving 6

december 2007
Redactie Ruben Abeling, Gerda de Bruijn, Dolf Muller, Bas Noorlander, Iris Reuselaars, Dirk Snoodijk en Nathalie Vossen
Tekst Els Romeijn
Foto's RACM, tenzij anders vermeld
Vormgeving ontwerpjanhaandrikman, Doornenburg
Druk Boom Planeta, Haarlem
Aan deze uitgave kunnen geen rechten worden ontleend.
ISSN 1569-7622

Gratis abonnementen op onze Nieuwsbrief met brochures, adreswijzigingen, bestellingen van meerdere exemplaren en al uw vakinhoudelijke vragen:

Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten

Postbus 1600, 3800 BP Amersfoort
(033) 42 17 421, fax (033) 42 17 799, info@racm.nl, www.racm.nl

RACM Amersfoort Kerkstraat 1, 3811 CV Amersfoort, (033) 42 27 777
RACM Lelystad Oostvaardersdijk 01-04, 8244 PA Lelystad, (0320) 26 97 00
RACM Zeist Broederplein 41, 3703 CD Zeist, (030) 69 83 211

Bij ruimtelijke ontwikkelingen horen archeologen betrokken te worden (foto Lex Broere)

De resten van de Romeinse platbodem die De Meern 4 genoemd wordt, zijn zo bijzonder dat ze ter plekke in de bodem van een nieuwbouwwijk van Utrecht bewaard blijven

Archeologie en ruimtelijke ordening

De Monumentenwet 1988 schrijft tegenwoordig voor om al in bestemmingsplannen bedacht te zijn op in de grond aanwezige monumenten. Deze brochure beschrijft op welke wijze er in de ruimtelijke ordening rekening gehouden kan worden met die archeologische waarden.

INLEIDING

De bodem kun je zien als een boek, vol informatie over het verleden. Dit geschiedenisboek kan helaas slechts eenmaal gelezen worden, aangezien bijvoorbeeld opgravingen informatieve grondverkleuringen verstoren. Daarom moeten we er met z'n allen voor zorgen dat dit boek alleen op het juiste moment op de juiste wijze wordt geopend en gelezen. Wie mag de lezer zijn en wanneer? Het liefst stellen we dat moment zo lang mogelijk uit, om zeker te weten dat de juiste keuze wordt gemaakt. In 1992 spraken Europese landen in Valletta met elkaar af dat ze beter voor hun archeologische erfgoed zouden zorgen, via het Verdrag van Malta. Door het nemen van fysieke beschermingsmaatregelen. Maar ook door te streven naar een goede afstemming tussen archeologie en ruimtelijke ordening. Dit zou moeten worden gedaan door er op toe te zien dat er archeologen worden betrokken bij het beleid voor ruimtelijke planning van Rijk, provincies en gemeenten en bij de verschillende fasen van ruimtelijke ontwikkelingen.

Inventariserend veldonderzoek door middel van een proefsleuf, voor de aanleg van de Betuweroute

logische onderzoek moet betalen deze geprikkeld wordt om zo veel mogelijk te proberen de archeologie in situ te behouden. Bijvoorbeeld door de activiteit elders te realiseren, een andere vorm van funderen te kiezen of anderszins fysieke beschermingsmaatregelen te treffen. 'De verstoorder betaalt' is een gangbaar principe in het milieubeleid. De verstoorder heeft immers baat bij het mogen realiseren van een gewenste ruimtelijke ontwikkeling.

Wetswijzigingen

Met ingang van 1 september 2007 is de gewijzigde *Monumentenwet 1988* in werking getreden. Sindsdien geldt de wettelijke plicht om bij vaststelling van een bestemmingsplan rekening te houden met de in de grond aanwezige, dan wel te verwachten monumenten (art. 38a). Ook regelt de gewijzigde *Monumentenwet 1988* dat van een aanvrager van een vergunning of vrijstellingsbesluit (art. 37 sloopvergunning, art. 39 aanlegvergunning, art. 40 reguliere bouwvergunning, art. 41 vrijstellingsbesluit) kan worden verlangd dat hij een rapport overlegt waarin de archeologische waarde van de bodem of het terrein naar het oordeel van het college van Burgemeester

en Wethouders in voldoende mate is vastgesteld. Verder is sinds 1 september 2007 in de *Wet milieubeheer* geregeld dat de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap medeverantwoordelijk is voor de milieu-effectrapportage. De minister moet ook om advies worden gevraagd bij het opstellen van de richtlijnen en in de toetsingsfase. Bij het opstellen van een milieu-effectrapport moet de cultuurhistorische waarde mede worden beschouwd (art. 7.10 in samenhang met art. 1.1, tweede lid, onder a, van de *Wet milieubeheer*). Bij ontgroningen kan de provincie op basis van de *Ontgrondingenwet* (art. 3) in het belang van de archeologische monumentenzorg voorschriften verbinden aan een ontgrondingsvergunning. Zie verder de brochure *Wet op de archeologische monumentenzorg*.

CYCLUS

Ruimtelijke ordening is een cyclisch proces, waarin steeds concreter wordt gemaakt hoe een gewenste ruimtelijke ontwikkeling in een concreet begrensd gebied wordt ingepast. Hierin wordt rekening gehouden met alle mogelijke belangen. Het bestemmingsplan vormt de formele afdichting van dat proces.

Cyclus voor de archeologische monumentenzorg

synthetiseren, betere verwachtingsmodellen, bijgestelde hypothesen

Wat voegt het toe aan onze kennis van het verleden?

rapporteren naar aanleiding van o.a. opgravend onderzoek

Van welke waarde is het?

op basis van veldonderzoek terrein waarden

Ter plekke bewaren of opgraven?

afwegen en besluiten

Wie doet wat?	beleidsverantwoordelijkheid	Wet op de Ruimtelijke Ordening	nieuwe Wet ruimtelijke ordening (vanaf 1-7-2008?)	Wet milieubeheer m.i.v. 1-9-2007
gemeente	- bijdragen aan ruimtelijke-orderingsprojecten van gemeentelijke en regionale betekenis - faciliteren en stimuleren van andere partijen in de ruimtelijke ordening, bijvoorbeeld door toetsingskaders te laten vastleggen	- onderzoek doen ten behoeve van goede ruimtelijke ordening - op basis van beleid afwegen wat de verantwoordelijkheid is van zowel de overheid als van de initiatiefnemer - besluiten: vaststellen bestemmingsplannen, art. 19- en andere vrijstellingen, aanleg-, bouw- en sloopvergunningen	- vooroverleg voeren met andere belanghebbenden - structuurvisie opstellen	- bevoegd gezag in het kader van milieu-effectrapportage-procedures, soms ook initiatiefnemer
provincie	- bijdragen aan ruimtelijke-orderingsprojecten van provinciale en regionale betekenis - faciliteren en stimuleren van andere partijen in de ruimtelijke ordening, bijvoorbeeld door toetsingskaders te laten vastleggen	- bestemmingsplannen toetsen en goedkeuren - streekplannen opstellen	- structuurvisie vooraf - zienswijze en beroep achteraf - verordening	- coördinatie milieu-effectrapportage, soms initiatiefnemer. In gemeentegrens-overschrijdende gevallen bevoegd gezag
Rijk (RACM)	- bijdragen aan ruimtelijke-orderingsprojecten van nationale betekenis - faciliteren en stimuleren van andere partijen in de ruimtelijke ordening, bijvoorbeeld door toetsingskaders te laten vastleggen, én door kennis-instrumenten te ontwikkelen en in te zetten	- overleg art. 10 <i>Besluit op de ruimtelijke ordening</i> - Provinciale Planologische Commissie - zienswijze, bedenkingen en beroep - convenanten	- structuurvisie vooraf - zienswijze en beroep achteraf - Provinciale Planologische Commissie; samenstelling, taak en werkwijze worden bij provinciale verordening vastgesteld - algemene maatregel van bestuur	- RACM wettelijk adviseur - Commissie voor de milieu-effectrapportage - Rijk is soms initiatiefnemer, soms bevoegd gezag

Binnen het vakgebied van de archeologie is de cyclus voor de archeologische monumentenzorg ontwikkeld. In deze cyclus wordt de kennis van archeologische waarden en de zorg ervoor steeds verbeterd. Idealiter vormt deze archeologische cyclus een onderdeel van dat cyclische proces van de ruimtelijke ordening. De meest wenselijke situatie is dat al het noodzakelijke archeologische onderzoek is afgerond op het moment dat er een besluit wordt genomen om een ruimtelijke ontwikkeling planologisch

mogelijk te maken. Het gaat hierbij om bureau-onderzoek, inventariserend veldonderzoek en eventuele opgravingen. Zie het *Stappenplan archeologie* op www.racm.nl. Dit is echter niet altijd realiseerbaar. Daarom wordt hierna geschetst welke archeologische informatie in ieder geval beschikbaar dient te zijn op welk moment in het proces van de vorming van het plan, om een keuze te kunnen maken die recht doet aan het archeologische belang. Een van de doelen van het vroegtijdig in het proces opnemen

van archeologische waarden is het voorkomen van het aantreffen van toevalsvondsten. Toevalsvondsten kunnen leiden tot vertragingen in het bouwproces als gevolg van noodzakelijke opgravingen.

FASEN

Hierna worden de verschillende fasen in het proces van de ruimtelijke ordening beschreven met de stappen die daarbinnen in het proces van de archeologische monumentenzorg gezet

fasen ruimtelijke ordening

fasen archeologische monumentenzorg

verkennen	- bureauonderzoek, inventarisatie
ontwerpen en afwegen	- inventariserend veldonderzoek - inpassingsmogelijkheden bezien van archeologisch behoudenswaardige terreinen - milieu-effectrapportage en maatschappelijke kosten-batenanalyse
vastleggen	- voorwaarden opstellen om tot planologische bescherming en uitvoering van opgravend onderzoek te komen - globaal of gedetailleerd plan, of globaal plan met uitwerkingsplicht
voorbereiden	- opstellen van plan van aanpak en programma van eisen voor opgraving - nagaan of afspraken op juiste wijze in bestekken worden opgenomen
realiseren	- uitvoeren van opgravingen conform geldende versie van de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie - realiseren van fysieke inpassingsmaatregelen - sloopvergunning - bouwvergunning
beheren	- handhaven door middel van voorschriften met betrekking tot aanleg-, bouw- en sloopvergunning

moeten worden. Voor grootschalige, ontwikkelingsgerichte plannen is dit uitgewerkt. Kleinschalige plannen, zoals art. 19 *Wet op de Ruimtelijke Ordening* en vrijstellingen, en conserverende plannen doorlopen in principe dezelfde fasen, maar veel sneller op elkaar en ook meer in elkaar geschoven.

Verkennen

Het vormen van een plan in de ruimtelijke ordening begint bij de keuze van de locatie: een gewenste functie moet een plaats krijgen. Of andersom: men wil een bepaalde locatie gaan ontwikkelen en zoekt daar een passende bestemming voor. In deze fase worden de uitgangspunten vastgesteld waaronder deze ruimtelijke ontwikkelingen mogelijk zijn. Een van die uitgangspunten wordt gevormd door de archeologische waarden. In het algemeen gaat het bij een locatiekeuze om een globale indicatie van het gebied waar een gewenste ruimtelijke ontwikkeling gerealiseerd zou kunnen worden of om een eerste idee van de aard van de mogelijke ontwikkeling. Er wordt nog niet specifiek en gedetailleerd aangegeven waar de bodem concreet 'geroerd' zal gaan worden. Archeologisch onderzoek en fysieke bescherming van vindplaatsen brengen kosten met zich mee. Afhankelijk van de gekozen locatie en de inrichtingsmaatregelen die getroffen worden, zal dat meer of minder zijn. Om vooraf goed te kunnen

inschatten binnen welke marges deze kosten vallen, moet er in deze fase een bureauonderzoek worden uitgevoerd. Uit dit bureauonderzoek komt naar voren of er reeds bekende archeologische vindplaatsen aanwezig zijn én hoe groot de kans is op het aantreffen van archeologische waarden. Producten in deze fase van het planproces zijn ten eerste een kaart waarop de bekende waarden en de mogelijk aanwezige waarden staan aangegeven en ten tweede aanbevelingen hoe de gewenste ruimtelijke ontwikkeling mogelijk is zonder deze waarden aan te tasten of in ieder geval zo beperkt mogelijk aan te tasten.

Wanneer het bureauonderzoek niet goed of niet volledig wordt uitgevoerd, is het moeilijk om voldoende tijd en middelen te reserveren om tijdig archeologisch onderzoek uit te voeren in de voorbereidingsfase of de realisatiefase. Het gevolg kan verlies van draagvlak zijn voor het onderwerp archeologie, voor het betreffende project en voor het gemeentebestuur, omdat de uitvoering stil komt te liggen.

Voorbeeld 1: Buitengebied Boxtel De Brabantse gemeente Boxtel herzielt het bestemmingsplan voor haar buitengebied. In dit gebied zijn het groene karakter, de kleinschalige openheid en het samenhangende complex van beken, essen, kampen, bossen en heides de kernkwaliteiten. In het bestemmingsplan wordt ingezet op een

adequate bescherming en versterking van deze waarden. Vanuit de boomteeltsector kwamen veel reacties op dit voornemen, reden waarom de gemeente Boxtel een nadere onderbouwing van dit beleidsvoornemen heeft laten opstellen. Deze onderbouwing is gedaan door middel van een bureauonderzoek. Dat is uitgevoerd op

Het buitengebied van Boxtel (foto Lex Broere)

basis van bekende archeologische gegevens, de topografische situatie rond 1900, de oude percelering van het gebied, en de hoogtekaart Actueel Hoogtebestand Nederland. Dit leverde geselecteerde gebieden op die voor planologische bescherming in aanmerking kwamen. Vervolgens is gekeken welke mogelijke effecten bepaalde agrarische ingrepen zouden kunnen hebben op aanwezige archeologische en cultuurlandschappelijke waarden. Bijvoorbeeld bouwvoorbewerking, profielverbetering, drainerende ingrepen, aanleg of rooien van bos en bedreigingen op langere termijn. Ook is er gekeken welke bedrijfstypen en daarbij behorende teeltondersteunende voorzieningen meer of minder effect hebben op de archeologische laag en op het cultuurlandschap.

Op basis van dit bureauonderzoek, gevolgd door een veldverkenning, zullen de voorschriften in het bestemmingsplan en de plankaart gedetailleerder worden per gebiedsdeel en zal het maatschappelijke draagvlak naar verwachting ook groter zijn.

Ontwerpen en afwegen

De ontwerpfase bestaat uit het maken van schetsen en de keuze van maatregelen en varianten uit de veelheid aan mogelijkheden en wensen. De inrichting van het gebied wordt specifiek. In deze fase moet een inventariserend veldonderzoek worden uitgevoerd als het bureauonderzoek daar aanleiding toe geeft. In de afwegingsfase wordt vastgesteld welke waarden er beschermd zullen worden, planologisch, wettelijk, fysiek, dan wel door middel van opgraving, op welke wijze dit zal worden vastgelegd en welke verplichtingen hieraan verbonden zullen worden via een aanlegvergunningstelsel, een bouwvergunning en dergelijke.

Inventariserend veldonderzoek Een inventariserend veldonderzoek bestaat vaak uit een booronderzoek om een eerste indicatie van de waarden aan te geven, en een proefsleuvenonderzoek om de waardering te kunnen vaststellen. Op basis van het booronderzoek zijn er alvast zones aan te wijzen waar zeker wel of zeker geen archeologische waarden aanwezig zijn. Vervolgens vindt er een verfijning van het inventariserende veldonderzoek plaats met proefputten of proefsleuven. Zie het *Stappenplan archeologie* op www.racm.nl. De resultaten van het inventariserende veldonderzoek leveren informatie op voor het ontwerp. Enerzijds de begrenzing van de vindplaatsen zelf, met de omvang en diepte van de relevante sporen, de ligging ten opzichte van het maaiveld, maar ook de mate van gaafheid en uniciteit van de sporen. Anderzijds het verhaal dat met deze vindplaatsen wordt verteld. Het inventariserende veldonderzoek moet ook uitwijzen of het mogelijk is de sporen te behouden door inpassing of dat de kwaliteit van de sporen zodanig is dat het beter is de informatie door middel van een opgraving te waarborgen. Inpassing kan inhouden dat de vindplaats een bestemming wordt gegeven waarbij de bodem niet of beperkt hoeft te worden verstoord, zoals een trapveldje of een plantsoen. Maar ook het zoeken naar een manier van bouwen waarbij de bodem nauwelijks hoeft te worden geroerd,

bijvoorbeeld door zo min mogelijk heipalen te gebruiken, of houtskeletbouw, of door funderen op staal toe te passen.

Wanneer de locatiekeuze en de ruimtelijke ontwikkeling in ontwerp gereed zijn, volgt het moment van afweging. Hierbij wordt gebruikgemaakt van wetgeving, maatschappelijke wensen, wetenschappelijke vraagstellingen, technische mogelijkheden en financiële mogelijkheden. Ontwerp en afweging verlopen in wisselwerking met elkaar. Maatschappelijke of financiële uitgangspunten en randvoorwaarden zorgen er voor dat het ontwerp steeds verder verfijnd wordt.

Milieu-effectrapport Een hulpmiddel bij het afwegen en ontwikkelen van ontwerpvarianten is het opstellen van een milieu-effectrapport, zowel een plan-milieu-effectrapport, als een locatiekeuze-milieu-effectrapport, als een inrichtings-milieu-effectrapport. In het geval van een milieu-effectrapport verdient het de voorkeur om bij het opstellen van een meest milieuvriendelijk alternatief ook een cultuurhistorievriendelijke variant te overwegen. Sinds 1 september 2007 is de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap mede wettelijk adviseur voor de Commissie voor de milieu-effectrapportage. Deze advisering vindt in de praktijk plaats door de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten, namens de minister. Wanneer op grond van andere wetgeving, zoals de *Wet op de waterkering*, of op basis van de beschermde natuurgebieden uit het netwerk Natura 2000 aan gronden een bepaalde bestemming wordt toegekend, dan is de schuifruimte om archeologie in de ruimtelijke plannen in te passen beperkter dan wanneer het om maatschappelijke of financiële aspecten gaat. Daarnaast zijn er ook wettelijk beschermde archeologische monumenten waarbij de *Monumentenwet 1988* boven de *Wet op de Ruimtelijke Ordening* gaat. Bij de afweging zullen archeologische belangen dan een grotere rol spelen. In principe wordt op deze terreinen gestreefd naar behoud in situ. En als dit niet mogelijk is, worden er door de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuur-

landschap en Monumenten eisen gesteld aan het archeologische onderzoek.

Financiële afweging De afweging of een vindplaats moet worden opgegraven dan wel in het ontwerp ingepast kan worden, is vaak van financiële aard. In opdracht van de Rijksdienst wordt er gewerkt aan een handreiking cultuurhistorie in maatschappelijke kosten-batenanalyses, om het antwoord op de inpassingsvraag mede richting te geven.

Bij de financiële afweging speelt de grondexploitatie een rol. Onder de *Wet op de Ruimtelijke Ordening* is deze grondexploitatie nog afhankelijk van de exploitatieverordening die een gemeente heeft: in hoeverre kunnen kosten voor onderzoek en inpassing verhaald worden? Als wijziging van de nieuwe *Wet ruimtelijke ordening* is de *Grond-*

exploitatiewet opgesteld. Doel van deze *Grond-exploitatiewet* is om het kostenverhaal en enkele locatie-eisen bij particuliere projectontwikkeling goed te regelen. Voor dit kostenverhaal wordt bij algemene maatregel van bestuur een lijst kostensoorten vastgesteld. Dit zijn alle kostensoorten die de gemeente publiekrechtelijk mag verhalen. Het instrument is van toepassing bij bestemmingsplannen en projectbesluiten op grond van de *Wet ruimtelijke ordening* die voor de eerste maal voorzien in nieuwbouw en dergelijke. Bij dit bestemmingsplan of projectbesluit worden een of meerdere exploitatieplannen opgesteld. In de lijst kostensoorten zoals die in het nieuwe *Besluit Ruimtelijke Ordening* is opgenomen (art. 6.2.4.) staat: 'Tot de kosten (...) worden gerekend de ramingen van

- de kosten van het verrichten van onderzoek, waaronder in ieder geval begrepen (...) archeologisch onderzoek. Tot de archeologische onderzoekskosten behoren niet alleen de kosten van bronnenonderzoek en onderzoek in situ in de vorm van boringen en sleuven, maar ook het verrichten van noodzakelijke opgravingen.
- de kosten van de aanleg van voorzieningen in een exploitatiegebied. Hiervoor wordt in 6.2.5 weer opgesomd dat tot deze voorzieningen worden gerekend: h. uit (...) archeologisch (...) noodzakelijke voorzieningen. Bijvoorbeeld het aanbrengen van constructies om archeologisch waardevolle elementen te beschermen.'

In het exploitatieplan mag de gemeente onder andere de kosten voor onderzoek, waaronder archeologisch onderzoek, meenemen. Onderdeel van de afweging is het nemen van een zogenaamd selectiebesluit. Na het bureauonderzoek en het inventariserende veldonderzoek is bekend welke terreinen behoudenswaardig zijn. Burgemeester en Wethouders moeten dan kiezen tussen aanpassing van het plan, of opgraven tegen bepaalde kosten, of fysieke maatregelen nemen om zo veel mogelijk in te passen, bijvoorbeeld door een ophogingslaag of op een andere manier heien, of niets doen. Dit selectiebesluit neemt formeel de gemeenteraad.

Voorbeeld 2: Dalemse Donk, Gorinchem Eind jaren negentig werd voor Gorinchem, in Zuid-Holland, een woningbouwplan ontwikkeld dat was gebaseerd op donken. Dit zijn rivierduinen die tijdens het pleistoceen in het rivierengebied ontstaan zijn. Ze komen veel in de Alblasserwaard voor. Inventariserend veldonderzoek toonde aan dat er in het plangebied ook daadwerkelijk een donk aanwezig was, met een zeldzaam goede conservering van de neolithische resten uit 4150 tot 2200 voor Christus. Vanwege de wetenschappelijke waarde is deze donk voorgedragen voor wettelijke bescherming.

Het bureauonderzoek en het inventariserende veldonderzoek werden op tijd uitgevoerd, waardoor het plan kon worden aangepast en er behoud in situ mogelijk was. Het plan was flexibel, waardoor er inpassing mogelijk was. Ten behoeve van het ontwerp werd een aantal beperkingen geformuleerd, zoals niet ontgraven, het grondwaterpeil niet verlagen, het minimaliseren van het aantal heipalen, archeovriendelijk heien, geen ondergrondse infrastructuur toestaan en niet ophogen. Aan de hand van deze beperkingen werden ontwerp, uitwerking en aanleg van het plan aangepast en werden er bepalingen in het bestemmingsplan vastgelegd. Door de ruime opzet van de wijk was het mogelijk de bouwblokken te verschuiven en op de top van de Dalemse donk een plantsoen te realiseren.

Voorbeeld 3: Postzegelplannen Sommige gemeenten kiezen er voor om het bestemmingsplan voor hun buitengebied niet regelmatig te actualiseren, maar om in incidentele gevallen met een zogenaamd postzegelplan of partiële herziening te komen. Vaak gaat het hier om een perceel dat een andere bestemming krijgt. Een boerderij met stallen bijvoorbeeld wordt een burgerwoning met kinderopvang. Of het gaat om nieuwbouwmogelijkheden die buiten het bestaande bouwblok gepland zijn.

Dit is een ongewenste wijze van vorming van een ruimtelijk plan, omdat het bredere kader ontbreekt. Locaties worden hierbij niet tegen elkaar afgewogen vanuit onder andere het archeologische perspectief. Er wordt dan niet

Op deze *Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden* is uitgeest verdeeld in gebieden met een hoge en een middelhoge trefkans op archeologische waarden

gezocht naar de beste plek voor een bestemming vanuit archeologisch perspectief.

Vastleggen

De wijze waarop een gemeente een en ander formeel vastlegt, is afhankelijk van:

- ☒ Onder de *Wet op de Ruimtelijke Ordening*: de handleiding bestemmingsplannen of leidraad ruimtelijk beleid van de betreffende provincie.
- ☒ Onder de nieuwe *Wet ruimtelijke ordening*: de provincie kan verordeningen opstellen en het Rijk kan algemene maatregelen van bestuur opstellen met betrekking tot specifieke onderwerpen. Dit wordt bijvoorbeeld vastgelegd in de structuurvisie van de provincie en de gemeenten dienen hier rekening mee te houden bij het opstellen van bestemmingsplannen. Provincie en Rijk kunnen bezwaarschriften indienen.
- ☒ Het archeologiebeleid van de gemeente, zoals dit is vastgelegd in een gemeentelijke beleidsnota. Hierin kunnen onder andere

grenswaarden zijn opgenomen. Bijvoorbeeld voor de wettelijk vastgelegde ondergrens van honderd vierkante meter waaronder de onderzoeksverplichting vervalt (art. 41a). Gemeenten kunnen deze gemotiveerd naar boven dan wel beneden bijstellen. Ook kan de gemeente een gemotiveerde vergunning-vrije diepte hanteren, bijvoorbeeld dertig, veertig of vijftig centimeter.

- ☒ Het beleid dat de gemeente heeft met betrekking tot het opstellen van bestemmingsplannen: hoe zouden resultaten uit het onderzoek op een plankart opgenomen moeten worden, en welke verplichtingen moeten daaraan verbonden worden:
 - aanlegvergunningenstelsel;
 - bouwvergunningen;
 - sloopvergunningen;
 - exploitatieverordening;
 - bouwverbod met vrijstelling.
- ☒ De voorkeur die een gemeente heeft voor het type bestemmingsplan:
 - globaal eindplan;

- globaal plan met uitwerkingsplicht;
- gedetailleerd plan;
- bestemmingsplan met mengvorm aan bestemmingen;
- paraplu- of facetbestemmingsplan. Een facetbestemmingsplan is hetzelfde als een parapluplan waarmee de voorschriften van de bestemmingsplannen worden aangepast. En paraplu- of facetbestemmingsplan kan bijvoorbeeld voor archeologie worden opgesteld, om in één keer voor het gehele gemeentelijke grondoppervlak de omgang met archeologie te regelen.

Het rapport *Archeologie en bestemmingsplannen*, te downloaden vanaf www.racm.nl, bevat voorbeeldvoorschriften voor de wijze waarop archeologische waarden op adequate wijze in een bestemmingsplan kunnen worden beschermd. Deze voorbeeldvoorschriften dienen als uitgangspunt, van waaruit de voorschriften per plan op maat kunnen worden toegepast. Het is geschreven vanuit juridisch-planologisch perspectief.

Voorbereiden

De afspraken die in het voortraject gemaakt zijn met betrekking tot de omgang met aanwezige archeologische waarden moeten in bestekken worden omgezet, zodat de uitvoering ter hand kan worden genomen. Dit is een fase waarin er vaak alsnog archeologische waarden verloren kunnen gaan. Degene die de bestekken maakt, moet weten welke afspraken er zijn gemaakt om archeologische waarden te behouden en waarom die afspraken op een bepaalde manier zijn geformuleerd.

Dit is ook de fase waarin een plan van aanpak en een programma van eisen voor een opgraving worden gemaakt. Formeel is het bevoegde gezag, dat wil zeggen de overheid die een bepaald besluit neemt, meestal dus de gemeente, degene die het plan van aanpak en het programma van eisen moet goedkeuren. Hieraan kan in het bestemmingsplan de eis zijn gekoppeld dat dit gebeurt op basis van advies van een archeologisch deskundige. Dat is vaak iemand van de provincie of van een daartoe door de gemeente ingehuurd archeologisch adviesbureau.

Bij het bouwen van de Utrechtse wijk Vleuten-De Meern werd dit wrak van een Romeins vrachtschip gevonden, en De Meern 1 gedoopt